

május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyepp miatt járhatatlan volt.

Liptód határában egy földút által átszelt dombtetőn őskori (lengyeli kultúra) telep nyomait figyeltük meg (29. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

155. Lucfalva határa

(Nógrád megye) Ő, N, Á

2001. március 13. és 18. között a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága felkérésére bejártuk a Zagyva-Cserhát-völgyi gázvezeték nyomvonalát.

A település határában Nagykeresztúrtól DNy-ra, a Keresztúri-földek mentén, mocsaras területen őskori kerámiával jelzett lelőhelyet (4. lh.) találtunk. Kisbárkány határától, a futballpályától mintegy 20 m-re őskori és Árpád-kori leleteket gyűjtöttünk (5. lh.). A település határában lévő kis tó és az út közötti területen kevés cseréppel jelzett népvándorlás kori lelőhelyet (9. lh.) regisztráltunk.

Munkatársak: Majcher Tamás, Paszternák István régészek, Balogh András pécsi, Nagy Andrea, Pesti Krisztina budapesti egyetemi hallgatók, valamint Nagy Imre, Semperger Zoltán, Nyikus Diána. A leletek a Kubinyi Ferenc Múzeumba kerültek.

VADAY ANDREA

156. Ludas, Varjú-dűlő

(Heves megye) Pa, U, R, B, V, LT, Sza, Ge, H

Ludas község É-i határában, az itt húzódó ÉNy-DK irányú dombvonulat, vagy magas plató K-i végében, annak is É-i, K-i és D-i lejtőjén, az 1998–2000. között végzett régészeti terepbejárások révén, egy 30–35 ha nagyságú őskori lelőhely vált ismertté.

A terepbejárásokat a Mátrai Erőmű Rt. visontai D-i bányájának terjeszkedése, és ezzel összefüggésben a 3-as számú út elterelése tette szükségessé. Az útépítést megelőző terepbejárások során figyeltünk fel a lelőhelyre, ahol még ugyanebben az évben, 1998-ban, az új nyomvonal mentén, régészeti leletmentést végeztünk. Ezt követően 1999-ben és 2000-ben, további terepbejárásokkal vizsgáltuk át a 2010-ig letermelendő 521 ha-os bányaterület felszínét. Ezáltal lokalizáltuk a lelőhely további részeit. A felszíni megfigyelések révén, a bányatelek É-i sarkában egy összefüggő, 30–35 ha-os lelőhely körvonalazódott. Ez a lelőhely a már 2000-ben megkezdett bányászati tevékenység útjában volt.

2001. márciusában kezdtük a kutatást a teljes körű feltárás igényével. A régészeti lelőhely pontos geo-

déziai felmérését követően, 2001. március 22-től megindult az I. terület humuszosítása. A folyamatos régészeti szakmai felügyeletet 3–8 fő felügyelő személyzet biztosította.

Április végére kb. 6–7 ha-ról eltávolították a humuszréteget, és így folyamatosan haladt a régészeti felület kialakítása.

Június elejére összesen mintegy 13–15 ha-ról távolították el a humuszréteget. Nyolc nagyobb, kézzel nyestett felszín nyitottunk, amelyek összességében kb. 2 ha-nyi felületet tettek ki. A megnyitott felületek felmérése, rajzolása, fotózása folyamatosan haladt.

A júniusig megfigyelt régészeti jelenségek döntő többsége települési objektum, azaz gödör volt, azonban több sír, illetve sírcsoport is előfordult a területen. Utóbbiak közül egy késő bronzkori vagy kora vaskori urnatemető, egy preszkíta sírcsoport és egy vaskori szórt hamvas temető tekinthető jelentősebbnek. A szinte valamennyi felületen megfigyelhető cölöphelyek nem régészeti jelenségnek, hanem az egykori szőlőművelés maradványainak bizonyultak.

A humusz gépi letermelésével augusztus elejére a II. és a IV. számú terület egészét, valamint a III. számú terület D-i felét is sikerült megnyitnunk. Ezekben a területeken is folyamatosan régészeti objektumok kerültek elő, azaz a lelőhely a teljes humuszosított felületre kiterjedt. A területen a bronzkori objektumok aránya volt a meghatározó, de ismertté váltak újkőkori, rézkori, preszkíta, kelta, szarmata, germán és honfoglalás kori jelenségek (gödrök, sírok) is. A régészeti fedettség mértéke persze nem volt egyforma az egész területen. A II. számú terület D-i része, a III. számú terület K-i része és az általuk közbezárt IV. számú terület egésze sűrűn fedett, a III. számú terület DK-i része és a II. számú terület É-i, ÉK-i szélé viszont már kevésbé. Mindez az egykori település centruma és periferiája közötti különbségre utalt, és jelezte számunkra, hogy kutatási területünkön belül, a lelőhely széléi É-i és DK-i irányban már jól lehatárolhatóak. Ekkor még az volt a kérdéses, hogy a lelőhely a III. számú terület ÉNy-i felében meddig folytatódik, azaz, hogy a lelőhely határai a kutatási területen belül itt is megtalálhatók-e. November közepére, a teljes terület humuszosításának végére kiderült, hogy a terepbejárás során feltételezett lelőhelyhatárok valóban helytállóak, és a kijelölt régészeti terület teljes mértékben magába foglalja a bányatelekbe eső lelőhelyet.

A lelőhely határait D-i és Ny-i irányban sikerült rögzítenünk. Biztosra vehető azonban, hogy a lelőhely É felé – jelenlegi bányagödör irányában – tovább folytatódott, sőt, az 1998-as leletmentés révén azt is tudjuk, hogy a leletek előfordulása DK felé, a 3-as számú főút ludasi oldalán is intenzívnek tekinthető. Ez utóbbi rész szintén kutathatatlan, lévén az egykori ludasi Tsz területe. Óvatos becslésünk szerint lelőhelyünk tényleges mérete egykor minden bizonnyal megközelítette a 40 ha-t. A szeptembertől novemberig humuszosított harmadik számú terület régészeti szempontból kevésbé fedett,

és noha itt is van egy jelentősebb méretű, feltehetően kora vaskori temetőrész, szintén a késő bronzkori telep-objektumok dominálnak.

Az év során a bányatelek területére eső teljes régészeti lelőhelyet, azaz mintegy 30 ha területet humuszoltunk le. Ebből 14 ha-on teljesen feltártuk a régészeti jelenségeket. Eközben közel 5 ha nagyságú területen alakítottunk ki nagyobb, összefüggő, nyesett felületeket. Meg kell említeni, hogy ugyan a terület egészéről eltávolítottuk a humuszréteget, azonban a területre fel-fektetett 100×100 m-es raszterek pontjai mentén, kezdettől fogva 10×10 m-es kontroll négyzeteket (olyan helyeket, ahol egyáltalán nem szedtük le a humuszt) hagyunk meg azzal a szándékkal, hogy ezeken a helyeken az eredeti rétegsorokat (járószinteket) majdan rekonstruálni lehessen. Ezek azonban szándékunk ellenére sem figyelhetők meg, a területet sajnos mélyszántották.

A 2001. év végére feltárandó I. és II. számú terület 80%-át átadtuk a bányának, a maradék 20%-ot azonban, sajnos nem tudtuk időben rendelkezésükre bocsátani. A feltárt 14 ha-on összesen több mint 1300 objektumot számoztunk be, melyből 358 (25,87%) kétséget kizárólag régészeti objektumnak bizonyult. A többi esetben olyan beásásokról van szó, melyeknek zöme minden bizonnyal szőlőoszlop, vagy szőlőtőke helyét jelzi. A 358 objektumból 100 sírt jelöl, míg a többi gödröket, házakat, tűzhelyeket illetve cölöplyukakat.

A lehumuszolt 30 ha területen mindenhol megfigyelhetők a késő bronzkori objektumok, azaz a késő bronzkori település óriási területet ölelt fel. Ilyen nagy kiterjedésű településnyom eddig nem volt ismert a térségben, ezért már a település létezésének pusztá ténye is komoly eredménynek tekinthető. Az I. számú terület É-i szélén egy késő bronzkori urnatemető néhány sírja is előkerült. Sajnos, nem tudható pontosan, hogy az egymástól nagy távolságban (több száz méterre) előkerült sírok vajon egy nagy temetőhöz tartoztak-e, vagy csupán magányos sírokként értelmezendők. A sírok mindegyike bolygatott, az edények sérülten, félbevágva kerültek elő. Mindez feltehetően a csekély sírmélységnek és a szőlőművelést megelőző talajmozgatásnak, majd az azt követő talajművelésnek köszönhető, ami sok sírt valószínűleg teljesen meg is semmisített. A késő bronzkorból egyébként nemcsak urnasírok kerültek elő. Az I., II., IV. számú területek határát jelző pont közelében egy-egy gödör legfelső rétegében csontvázas sírok kerültek elő. Az egyik sírban egy felnőtt csontja mellett egy marhacsontváz, a másikban pedig egy felnőtt és egy gyermekcsontváz került elő. Több helyen figyeltünk meg olyan késő bronzkori gödröket is, melyekben több egyedhez tartozó töredékes emberi csontok kerültek elő.

A késő bronzkori jelenségekkel kapcsolatban, a számos lehetséges kutatási feladat között a település periodizációja, centrum és periféria, település és temető viszonya, illetve a településszerkezet kutatása emelhető ki. Utóbbit nehezíti, hogy sajnos, a házak nyomait

eddig nem találtuk meg. Ennek csak az lehet az oka, hogy a házszerkezetek nem hagytak mély nyomot a talajban. A házak helye és ezáltal a mindenkori település szerkezete tehát csak indirekt módon, topográfiai elemzés, valamint az objektumok tipológiai, kronológiai és stratigráfiai elemzése után lesz felvázolható. Az eddig előkerült leletek között viszonylag sok rekonstruálható edény és fémtárgy érdemel említést. A leletek a Kyjatice-kultúrához sorolhatóak.

A II. terület K-i részén egy újkőkori település nyomait figyelhettük meg és tártuk fel. Ez valószínűleg kapcsolatba hozható az 1998-as leletmentés területén talált egykorú települési jelenségekkel. Az újkőkori település kutatása fontos településszerkezeti összefüggésekre deríthet fényt, és újabb adatokat szolgáltat a térség újkőkori településtörténetéhez.

A II. számú területen néhány korai rézkori objektumot is feltártunk, melyekben sajnos kevés leletanyag fordult elő.

Eddig két kora vaskori „preszkíta” sírcsoportot találtunk a lelőhelyen. Egyik a I. terület D-i szélén, egy árok mentén került elő (7 sír), másik pedig a IV. és a III. számú terület határánál (eddig 3 sír). Utóbbi sírcsoportról egyelőre nem sokat tudunk, itt további sírok előkerülése várható.

Az eddigi leletmentés egyik legszebb eredményének egy Kr. e. 4–2. századi kelta temető közel 80 sírja (75 hamvasztásos, 5 csontvázas) tekinthető. A sírok az I. terület ÉK-i sarkában, illetve a II. és IV. számú terület ehhez csatlakozó részén, többé kevésbé szabályos sorokban kerültek elő és rendkívül gazdag mellékletet rejtettek. Edények, ékszerek és fegyverek viszonylag nagy számban kerültek napvilágra. A kelták korából eddig csak néhány telepobjektum (pár gödör és egy ház) került elő.

A római kort a II. számú terület Ny-i szélén előkerült néhány szarmata objektum képviseli. Az objektumok csekély száma ellenére az egyik gödörből érdekes fémlelet (több ritka vastárgy) került elő.

Az I. és II. számú területen a népvándorlás korból eddig két sírt tártunk fel, további három megfigyelt sír feltárására nem maradt időnk. Az eltemetett személyek valamely germán törzshöz tartozhattak.

A IV. terület Ny-i szélén egy honfoglalás kori sírt is feltártunk. A halottat lovának egyes részeivel együtt temették el, és mellékletei közé egy nyílhegy is tartozott.

Végezetül meg kell említeni, hogy a feltárási területtől É-ra húzódó bányafalban, a régi D-i bányagödör K-i sarkában, egy folyómedret jelző kavicsos rétegben, több helyen is középső paleolitikus kőeszközöket és ősszállatok csontjait gyűjtöttük össze. A leletek ugyan nem köthetők településjelenséghez, hiszen másodlagos pozícióban találtuk őket, mindazonáltal jelzik, hogy a közelben valahol középső őskőkori telepmaradvány (volt) található.

A leletanyag a Dobó István Vármúzeumba került.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ